

4.2. Фінансова безпека підприємства: характерні особливості та структуризація

Фінансова безпека є одним з найбільш пріоритетних функціональних напрямів безпеки. Глобалізація, інформатизація і загострення конкурентної боротьби актуалізують проблему забезпечення фінансової безпеки. Принципово важливою особливістю розгляду проблематики фінансової безпеки є її розгляд не тільки на рівні національної економіки в цілому, але й на рівні суб'єкта господарювання.

Фінансова безпека посідає особливе місце в системі економічної безпеки підприємства, об'єднуючи характеристики як економічної безпеки, так і фінансів підприємства, впливаючи абсолютно на всі сфери діяльності підприємства [1, с. 30]. Це пояснюється тим, що рівень фінансової безпеки будь-якого підприємства визначає його можливості забезпечувати інші складові економічної безпеки, а зміни в будь-якій сфері підприємства в кінцевому результаті відображаються на його фінансовій безпеці.

Дослідження показали, що в цілому категорія «фінансова безпека» сформувалася в першому десятилітті ХХІ століття. Проте у науковій літературі з питань фінансової безпеки немає єдиного погляду щодо трактування поняття «фінансова безпека підприємства». Вчені по-різному розуміють фінансову безпеку, як і економічну безпеку.

Термін «фінансова безпека підприємства» є синтезованим поняттям, яке інтегрує в собі сутнісні характеристики категорій «економічна безпека підприємства» і «фінанси підприємства», які достатньо широко розглядаються в сучасній літературі і дозволяють використовувати їх теоретичну базу під час дослідження сутнісних характеристик фінансової безпеки підприємства як самостійного об'єкту управління.

Хоча розкид у трактуванні поняття досить широкий, дослідження показали, що можна виділити декілька основних підходів щодо сутності «фінансової безпеки підприємства», в рамках яких вона визначається як:

- певний рівень фінансового стану підприємства;

- здатність підприємства до здійснення фінансово-господарської діяльності;
- захищеність фінансово-господарської діяльності підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз;
- складова частина економічної безпеки підприємства;
- здатність підприємства до розроблення і провадження фінансової стратегії;
- стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів;
- діяльність або процес з управління ризиками та захисту інтересів підприємства;
- система забезпечення стабільності, специфічний вид економічних відносин.

Узагальнення підходів щодо розуміння поняття «фінансова безпека підприємства» дає можливість констатувати, що фінансова безпека характеризується таким станом підприємства, який забезпечує:

- захищеність фінансових інтересів підприємства;
- здатність протистояти існуючим та виникаючим внутрішнім й зовнішнім загрозам, які можуть завдати фінансової шкоди підприємству;
- управління фінансовими ризиками;
- створення фінансово-економічних передумов для ефективного функціонування та стійкого розвитку підприємства, як у поточному так і у довгостроковому періодах;
- оптимальне залучення та ефективне використання фінансових ресурсах для розширеного відтворення підприємства;
- фінансову незалежність, стійкість, платоспроможність і ліквідність підприємства в довгостроковому періоді;
- здатність самостійно розробляти та впроваджувати фінансову стратегію;
- достатню гнучкість при ухваленні фінансових рішень.

Грунтуючись на проведеному дослідженні, можна дати наступне визначення **фінансової безпеки підприємства**: це такий фінансовий стан підприємства, який забезпечує захищеність його фінансово-економічних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз, що здатні завдати фінансової шкоди підприємству і негативно вплинути на його фінансову стійкість, та створює необхідні фінансово-економічні передумови для ефективного

функціонування та стійкого розвитку підприємства у поточному та довгостроковому періодах.

Фінансова безпека підприємства має складну структуру, яка визначається динамічністю його фінансових відносин як усередині самого підприємства, так і з суб'єктами зовнішнього середовища.

Функціональна структура фінансової безпеки підприємства – це сукупність елементів, її складових частин, які в комплексі забезпечують нормальне продуктивне функціонування підприємства [2, с. 42-43].

Огляд ряду наукових робіт [2, с. 43; 3, с. 68; 4, с. 5; 5, с. 134; 6, с. 168] дає можливість констатувати, що нині в економічній літературі не існує єдиної точки зору щодо складових функціональної структури фінансової безпеки підприємства.

Проаналізувавши погляди науковців щодо структуризації фінансової безпеки підприємств, вважаємо за доцільне виділити такі функціональні складові в її структурі: бюджетну, грошово-кредитну, банківську, інвестиційну, інноваційну, інформаційну, фондову, страхову, зовнішньоекономічну.

Бюджетна складова фінансової безпеки регулює питання взаємовідносин підприємства з бюджетами різних рівнів із приводу сплати податків та зборів до державного і місцевих бюджетів, отримання бюджетних кредитів, бюджетного фінансування, відшкодування податку на додану вартість, отримання податкового кредиту.

Основними критеріями зниження фінансової безпеки для цієї складової є порушення платіжної дисципліни, зростання дебіторської чи кредиторської заборгованості по розрахунках з бюджетом, збільшення податкового навантаження.

Грошово-кредитна складова фінансової безпеки регулює відносини, що виникають під час готівкових та безготівкових розрахунків: кредити під операційну та інвестиційну діяльність, виплата заробітної плати працівникам, розрахунки з постачальниками, отримання грошових коштів від покупців продукції та послуг та ін.

Дана складова спрямована на забезпечення грошової та кредитної стабільності підприємства щодо інших суб'єктів ринкової економіки, а також щодо внутрішнього фінансового середовища, і відображає стан грошово-кредитної системи

підприємства, який характеризується доступністю кредитних ресурсів і таким рівнем інфляції, що забезпечує економічне зростання та підвищення реальних доходів усіх учасників діяльності на підприємстві.

Критеріями проблемного стану фінансової безпеки для цієї складової тут є порушення платіжної дисципліни контрагентів, надмірна кредиторська та дебіторська заборгованості.

Банківська складова фінансової безпеки спрямована на врегулювання взаємовідносин, що виникають між підприємством та банківськими установами з питань кредитних та депозитних операцій: отримання кредиту від банку для розвитку виробничої діяльності підприємства, виплата відсотків за цими кредитами, відкриття грошових вкладів-депозитів тощо.

Критеріями загроз для цієї складової є збільшення відсоткових ставок за кредитами та зменшення дохідності депозитного портфеля.

Інвестиційна складова фінансової безпеки регулює питання діяльності підприємства в інвестиційній сфері і пов'язана із капітальними вкладеннями у розвиток підприємства. Дана складова спрямована на забезпечення такого стану інвестиційної сфери підприємства, за якого економічна стратегія розвитку підприємства здатна зберігати і підтримувати достатній рівень інвестиційних ресурсів в умовах дії внутрішніх та зовнішніх загроз, що є необхідним для забезпечення стійкого розвитку та економічної стабільності і, як результат, зростання конкурентоспроможності підприємства.

Основними критеріями зниження фінансової безпеки у цій складовій є неможливість залучення достатнього обсягу інвестиційних вкладень, зниження інвестиційної привабливості підприємства.

Інноваційна складова фінансової безпеки забезпечує функціонування діяльності підприємства на якісно новому рівні та спрямована на впровадження інноваційних нововведень у процес виробництва, в систему управління підприємством.

Критеріями погіршення фінансової безпеки для даної складової є впровадження на підприємстві інновацій, що не відповідають передовим світовим аналогам, старіння техніки і технологій, що застосовуються в процесі виробництва та в системі управління підприємством.

Інформаційна складова фінансової безпеки спрямована на забезпечення захисту інформації, що становить комерційну таємницю, регулювання питань впровадження та своєчасного оновлення програмного забезпечення, раціональне використання автоматизованих систем управління.

Основними критеріями зниження фінансової безпеки тут можуть бути хакерські та вірусні атаки, витік конфіденційної інформації через працівників, старіння програмних продуктів.

Фондова складова спрямована на врегулювання питань, пов'язаних із випуском або продажем підприємством власних акцій, облігацій, векселів та купівлею ним цінних паперів інших підприємств.

Дана складова відображає оптимальний обсяг капіталізації підприємства (з огляду на представлені в ньому цінні папери, їх структуру та рівень ліквідності).

Критеріями погіршення фінансової безпеки для даної складової є зниження ринкової вартості підприємства, втрата власниками контрольного пакету акцій, недостатній обсяг реалізації емітованих цінних паперів.

Страхова складова фінансової безпеки спрямована на врегулювання відносин між підприємством та страховими компаніями з приводу страхування майна підприємства, фінансових ризиків, відповідальності, а також страхування від нещасних випадків на виробництві тощо.

Негативними проявами, що можуть вплинути на зниження рівня фінансової безпеки, тут виступають: зростання кредиторської заборгованості по розрахунках із страховими компаніями, неотримання страхових відшкодувань при настанні страхового випадку.

Зовнішньоекономічна складова фінансової безпеки базується на взаємодії або на забезпеченні взаємовідносин із зовнішніми контрагентами під час здійснення експортно-імпортних операцій: розрахунки зі споживачами і постачальниками продукції та послуг у валюті, купівля та продаж валюти, кредити в іноземних валютах.

Основними критеріями проблемного стану тут можуть виступати скорочення обсягів продажів по експортно-імпортних операціях, значне зростання кредиторської заборгованості по

експортно-імпортних операціях, несвоєчасна оплата товарів, робіт та послуг іноземними партнерами.

Кожна із функціональних складових фінансової безпеки підприємства характеризується власним змістом, набором функціональних критеріїв і способами забезпечення.

Необхідно підкреслити, що, відповідно до запропонованої структури, досягнення найвищого рівня фінансової безпеки підприємства можливе тільки через забезпечення максимальної безпеки основних функціональних складових.

Фінансова безпека залежить від менеджменту підприємства, що свідчить про можливість впливу на систему фінансової безпеки з боку керівництва та необхідність управління нею.

Управління фінансовою безпекою органічно входить в загальну систему управління безпекою підприємства і являє собою найважливішу його функціональну ланку, яка забезпечує реалізацію управлінських рішень переважно у фінансовій сфері діяльності підприємства.

Управління фінансовою безпекою підприємства спрямоване перш за все на досягнення таких задач:

- встановлення системи фінансових інтересів, які потребують захисту в процесі функціонування підприємства;
- ідентифікація та прогнозування внутрішніх і зовнішніх загроз реалізації фінансових інтересів підприємства;
- забезпечення ефективної нейтралізації загроз фінансовій безпеці підприємства;
- забезпечення сталого розвитку підприємства;
- забезпечення стійкості грошових розрахунків і основних фінансово-економічних параметрів;
- нейтралізація негативної дії фінансових і банківських криз і навмисних дій конкурентів, тіньових структур на розвиток підприємства;
- запобігання конфліктів між акціонерами, менеджерами і кредиторами з приводу розподілу, використання та контролю за грошовими потоками підприємства;
- залучення і використання різних джерел фінансування, що є найбільш оптимальним для підприємства;
- запобігання злочинів й адміністративних правопорушень у фінансових правовідносинах [1, с. 70; 7, с. 14-15; 8, с. 340].

Дані задачі повинні вирішуватися з метою забезпечення безпечного і ефективного функціонування не тільки елементів фінансової системи підприємства, але і всіх взаємопов'язаних з нею елементів управління підприємством.

Оскільки в сучасних умовах перед кожним підприємством стоїть завдання забезпечення стабільного функціонування та досягнення головних цілей діяльності, це зумовлює об'єктивну необхідність постійного дотримання відповідного рівня фінансової безпеки підприємства, який залежить від того, наскільки ефективно його керівництво і функціональні менеджери будуть спроможні запобігти та протистояти можливим загрозам та ліквідувати наслідки об'єктивних і суб'єктивних негативних впливів зовнішнього і внутрішнього середовища [9, с. 223; 10, с. 67].

Як показали дослідження, процес забезпечення фінансової безпеки підприємства передбачає наступні дії:

- аналіз сил і засобів, необхідних для забезпечення безпеки підприємства;
- захист фінансових інтересів підприємства;
- управління фінансовою діяльністю підприємства;
- виявлення реальних і прогнозування потенційних небезпек і загроз;
- попередження виникнення і розвитку загроз фінансовій безпеці, зниження ступеня їх негативного впливу;
- управління фінансовими ризиками;
- оцінка фінансового стану підприємства з використанням порогових значень показників і встановлення поточного рівня фінансової безпеки;
- аналіз негативних фінансових наслідків для підприємства з точки зору зміни його платоспроможності, рентабельності і прибутковості;
- облік альтернативних шляхів забезпечення безпеки підприємства шляхом застосування фінансових інструментів і методів фінансового аналізу;
- планування комплексу заходів із забезпечення фінансової безпеки і розробку рекомендацій стосовно його реалізації;
- бюджетне планування практичної реалізації запропонованого комплексу заходів;
- планування корпоративних ресурсів;

- оперативна реалізація запланованих дій підприємством;
- оцінка ефективності запобігання можливій шкоді від негативних дій;
- аналіз ринку цінних паперів з точки зору стану привабливості цінних паперів підприємства, залучення їм фінансових коштів на інвестиції та розвиток;
- захист від агресивного придбання акцій підприємства конкурентами і можливого встановлення контролю над ним;
- аналіз інвестиційних проектів;
- аналіз ділових пропозицій підприємству з точки зору ділової етики та ін. [1, с. 71; 11, с. 102-103; 12, с. 247; 13, с. 329; 14].

Підприємство повинно здійснювати максимальну концентрацію фінансових потоків, розробку (при можливості) і впровадження високопродуктивних вітчизняних інновацій, ефективно використовувати інтелектуальний і людський капітал, раціонально розподіляти грошові кошти.

Виходячи з вищевикладеного матеріалу можна зазначити, що розробка нових і адаптація існуючих механізмів та інструментів підвищення ефективності фінансової безпеки стає необхідною умовою виживання будь-якого підприємства в сучасних умовах, оскільки недостатня увага до проблем фінансової безпеки може негативно вплинути на ефективність функціонування, стійкість та незалежність підприємства.

Список джерел

1. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення [Текст] : монографія / Т. Г. Васильців, В. І. Волошин, О. Р. Бойкевич, В. В. Каркавчук ; за ред. Т. Г. Васильціва. – Львів : Ліга-Прес, 2012. – 386 с.
2. Фінансова безпека підприємства [Текст] : навч. посібник / Т. Б. Кузенко, Л. С. Мартюшева, О. В. Грачов, О. Ю. Литовченко. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2010. – 304 с.
3. Бланк, И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия [Текст] / И. А. Бланк. – К. : Эльга, Ника-центр, 2004. – 784 с.
4. Горячева, К. С. Механизм управления финансовой безопасностью предприятия [Текст] : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.06.01 / К. С. Горячева ; Київ. нац. ун-т технологій та дизайну. – К., 2006. – 17 с.

5. Малик, О. В. Структура системи фінансової безпеки підприємств за умов глобалізації [Текст] / О. В. Малик // Экономика и управление. – 2012. – № 6. – С. 132-137.

6. Мандзіновська, Х. О. Внутрішні загрози фінансовій безпеці підприємства [Текст] / Х. О. Мандзіновська // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2016. – Вип. 4(04). – С. 167-171.

7. Папехин, Р. С. Факторы финансовой устойчивости и безопасности предприятия [Текст] : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.10 / Р. С. Папехин ; Волгоградский гос. ун-т. – Волгоград, 2007. – 21 с.

8. Клименко, Т. В. Основні елементи механізму забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання [Текст] / Т. В. Клименко // Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. – 2011. – № 4(58). – С. 340-343.

9. Орлик, О. В. Механізм управління фінансово-економічною безпекою підприємства та його основні складові [Текст] / О. В. Орлик // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2015. – Вип. 2(19). – С. 222-232

10. Орлик, О. В. Концептуальні основи стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства [Текст] / О. В. Орлик // Сталий розвиток економіки. – 2016. – № 1. – С. 67-73.

11. Ареф'єва, О. В. Економічні основи формування фінансової складової економічної безпеки [Текст] / О. В. Ареф'єва, Т. Б. Кузенко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 1(91). – С. 98-103.

12. Загорельська, Т. Ю. До проблеми формування системи управління фінансовою безпекою на підприємстві [Текст] / Т. Ю. Загорельська // Вісник Донецького національного університету. Серія В. Економіка і право. – 2009. – Вип. 2. – С. 243-248.

13. Череп, О. Г. Управління фінансово-економічною безпекою підприємств в Україні [Текст] / О. Г. Череп, З. П. Урусова, А. А. Урусов // Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. – 2012. – № 3(61). – С. 328-330.

14. Лазаренко, М. П. Фінансова безпека підприємства та її управління [Електронний ресурс] / М. П. Лазаренко, К. В. Ніколаєнко. – Режим доступу : http://rusnauka.com/1_KAND_2010/Economics/10_57970.doc.htm.

© Орлик О.В., 2017